

Eulàlia Miralles, Marc Sogues & Pep Valsalobre (ed.), *Sou lo que podeu mostrar que haveu begut d'aquesta font. Homenatge al professor Albert Rossich*, Catarroja, Afers, 2023, 608 p., ISBN: 978-84-18618-64-2.

Coincidint amb el quatrecentenari del decés del Rector de Vallfogona, 2023 va ser un any curull de novetats editorials gens desestimables per als estudiosos de la literatura catalana en general i per als investigadors del període modern en particular. Una de les publicacions destacades és el volum miscel·lani *Sou lo que podeu mostrar que haveu begut d'aquesta font*, el qual recull un bon grapat d'estudis en homenatge al professor Albert Rossich, figura essencial del redescobriment de la producció literària escrita entre el Renaixement i la Renaixença. Es tracta d'un aplec que, més enllà de recollir contribucions significatives en l'àmbit de la crítica literària i cultural, vol ser un agraïment d'amics, admiradors i col·legues a un dels prohoms de la filologia catalana, que, tal com es diu al «Pròleg», ha «enriquit generosament, compartint amb tots nosaltres, el coneixement més remot i oblidat» (p. 16).

El llibre s'obre amb un pròleg dels editors en què es valora l'aportació del doctor Rossich a la història de la cultura catalana i es fan palesos els múltiples interessos de l'investigador, els quals van, entre d'altres, de la literatura de l'edat moderna —i, sobretot, el seu autor central, Vicent Garcia— a les etapes amb què aquest període fa frontera —les acaballes de l'edat mitjana i el vuit-cents. Aquests, de fet, són els assumptes a l'entorn dels quals gira bona part dels trenta-vuit articles, de diferents acadèmics d'arreu de Catalunya, el País Valencià i les Illes Balears, que basteixen el volum. L'obra es clou amb dos textos, un de Josep M. Fonalleras i l'altre de Pep Valsalobre, de tarannà més aviat personal, i amb vint-i-set pàgines dedicades a donar compte, de manera cronològica, de la ingent producció bibliogràfica de l'homenatjat.

El primer dels articles, a propòsit de l'entorn cultural de començaments del segle passat, a cura de Joan Armangué, aprofundeix la xarxa de relacions entre el pianista i compositor Enric Granados, el pintor i bohemí Carles Pellicer, i l'artista i

poeta Apel·les Mestres. L'autor descriu un portaventall exposat al Museu Joan Abelló, pertanyent a Pellicer, amb autògrafs, aplegats a París, de personalitats de l'època, com ara Benito Pérez Galdós, Dolors Monserdà o el mateix Apel·les Mestres. A continuació, exposa els inicis de la col·laboració entre Mestres i Granados, que va inaugurar-se en l'àmbit pictòric, per bé que més endavant desembocaria en l'estrena de *Picardol* (1901) al Teatre Líric Català, amb text del poeta i música del pianista. Finalment, documenta les tertúlies que Mestres i Pellicer oferien, en el si de les quals totes tres personalitats van coincidir i van establir afinitats «certament amigues» (p. 28).

En l'article de Josep Bargalló es pren com a referència la imatge d'un palimpsest i s'analitzen els vasos comunicants entre el celebrat poema «A una hermosa dama de cabell negre, que es pentinava en un terrat amb una pinta de marfil», del Rector de Vallfogona, i d'altres textos coetanis i posteriors. Bargalló parla dels lligams entre el sonet de Garcia i una composició d'Antoni Massanés, llista els diferents poemes d'autors europeus de l'època que aborden el tema de la dona que es pentina, i examina els punts de contacte entre el text barroc i diferents mostres del segle xx —dos poemes de Rosselló-Pòrcel, un de Josep Palau i Fabre, un de Gabriel Ferrater i un de Gerard Vergés. En darrer terme, demostra com la influència del sonet de Garcia ultrapassa els límits del segle passat i continua traspuant-se en un sonet de Martinabàs i un altre de Laia Noguera.

August Bover, al seu torn, a propòsit del manuscrit 57 de la biblioteca de Catalunya, el qual inclou una traducció catalana d'una adaptació castellana del *Desitjós*, glossa la figura de Josep Montserrat, artífex d'aquesta versió setcentista de l'obra renaixentista.

Tot seguit, Marta Castaño, partint de l'acceptació que Gilet és l'*alter ego* de Francesc Fontanella en la seva poesia, es proposa de trobar la identitat real de Gileta, criptònim de la destinatària d'un cicle sencer de la producció amorosa de l'autor. Tenint en compte un anagrama en què es dedueix el nom de Maria Teresa Ham, Castaño explora la relació entre les famílies Ham i Fontanella, i aborda les referències geogràfiques al Rosselló —territori on els Fontanella es van exiliar i indret on s'ubica el cognom Ham— i l'esment de la Guerra dels Segadors com a possibles fils per a localitzar l'enamorada del poeta barroc. Els resultats donen un total de quatre presumptes candidates reals a Gileta, però cap d'aquestes possibilitats no és concloent. Tal com s'exposa, el misteri és difícil de resoldre; tal vegada, es tracta una figuració literària i no té, en realitat, una transposició clara en un personatge concret, la qual cosa faria encara més problemàtic el fet de trobar qui fou l'enigmàtica Maria Teresa Ham.

Seguint amb l'obra de Francesc Fontanella, Jaume Coll Mariné analitza el sonet «Faro brillant, estela vencedora» i ressegueix els models amb què l'autor barroc basteix aquest poema nàutic de temàtica mariana. Amb gran encert, Coll esmicola

el text i l'estudia a la llum d'Horaci, Petrarca, Góngora, Vicent Garcia i del mateix Fontanella, i arriba a la conclusió que l'escriptor barceloní és plenament conscient de l'ofici d'escriure, en la mesura que adopta diferents referents cultes i hi dialoga, tot donant una obra de primer ordre.

A continuació, el volum proposa un salt temporal amb l'article «Transgressió i erotisme en la literatura catalana del segle xx», de Jordi Cornellà-Detrell. A partir de la teoria de Bourdieu i Haacke segons la qual l'escàndol és un element legitimador que contribueix a la reestructuració del camp literari, es fa un repàs de la producció eròtica i pornogràfica —clarament subversiva, en la mesura que es desenvolupa en un ambient certament conservador— en llengua catalana al llarg del segle passat. A partir de l'anàlisi de les creacions del Modernisme, el Noucentisme, la preguerra i la postguerra, i de la seva recepció crítica, es palesa una dinàmica errívola pel que fa a l'exploració del desig, la qual oscil·la entre l'auge de l'escàndol en les produccions modernistes o de la novel·la dels anys trenta i la victòria de la moral en el període noucentista i en el si de la dictadura. Cornellà-Detrell, però, constata que la producció eròtica, per bé que aparentment migrada, es valida a partir de la perspectiva de l'escàndol.

Albert Domènech, al seu torn, després de fer un repàs de l'estudi de la cromolitografia de les capses de llumins, en constata la importància com a agent difusor de les idees polítiques a partir de la Revolució Gloriosa i reivindica les capses de mistos com a font per a l'anàlisi dels processos històrics del segle XIX.

Seguidament, Josep M. Domingo s'endinsa en un altre fenomen artístic del vuit-cents: l'àlbum de litografies *La vida d'una dona*, d'una aparentment desconeguda «Mrs. Wool». Domingo n'elabora un estat de la qüestió, tot analitzant les dades que han pervingut de Josep Armet, un ferm candidat a ser l'individu amagat pel pseudònim, buscant-ne els referents i aclarint-ne els detalls literaris. Per a l'autor, aquesta hibridació entre la literatura i la imatge pictòrica reflecteix la importància de la cultura mediàtica en la segona meitat del segle XIX, i s'erigeix com a exemple de la imposició d'un mercat «incompatible amb el mandat monumentalitzador del renaixencisme» (p. 116).

El volum reula, ara, al llindar entre els segles XVII i XVIII de la mà de Vicent Josep Escartí, el qual glossa la trajectòria de Josep Vicent Ortí i Major. Escartí caracteritza mínimament la nissaga dels Ortí, cabdal en el desenvolupament literari de la València del Barroc, dona dades essencials de la vida de l'escriptor i en llista els poemes conservats. L'estudiós fa palesa la necessitat «d'un treball que estudie el conjunt de l'obra poètica», el qual serviria per poder completar el mosaic d'escriptors barrocs del País Valencià i situar Josep Vicent Ortí i Major al costat d'autors com ara Pere-Jacint Morlà, Pere Esteve o Llorenç Mateu i Sans.

A «Onomàstica macarrònica (Girona, segle XVII)», Francesc Feliu aborda la llatinització d'alguns topònims gironins a partir de l'estudi de la documentació siscentista escrita en llatí. Feliu fa un repàs de les diferents vies d'adaptació dels noms inclosos en dos volums de constitucions sinodals gironines del sis-cents, les quals inclouen l'adaptació, la traducció, la reconstrucció i la desviació etimològica. L'anàlisi d'aquests procediments fa palès que l'ús del llatí macarrònic no és pas exclusiu de la literatura, sinó que es troba, també, en documents oficials de l'època.

Seguidament, Antoni Ferrando se situa al Segle d'Or i estudia els motius que hipotèticament devien empènyer Ausiàs March a fer servir el català. A més d'analitzar acuradament el context cultural del regnat d'Alfons el Magnànim, i les influències de la poesia cortesana castellana i la influència italianitzant del Dant, para atenció al probable trànsit lingüístic de l'ús, en l'època de joventut, d'un registre occitanitzant al maneig, ja en plena maduresa, d'un català viu i ric que actualitzava la llengua en termes morfològics i lèxics, i que servia de model a tot un llarg reguitzell de poetes coetanis i posteriors.

Marinela Garcia estudia la transmissió textual d'un relat a l'entorn del martiri de sant Cugat, el qual va gaudir de dues versions manuscrites i es va imprimir diverses vegades el segle XVI, i n'edita els manuscrits, un d'entre els segles XIII i XIV, i l'altre del XV, tot donant a conèixer les dues traduccions catalanes que han pervingut de la història del sant.

Narcís Garolera edita la primera recensió crítica que es va escriure sobre el *Llibre dels poetes* (1904), de Josep Carner. Es tracta d'un text més aviat d'elogi que, actualment, ens és útil per conèixer amb més detall la recepció de la poesia carneriana fora de Catalunya.

Gaston Gilabert, al seu torn, para atenció a la *Comèdia del gloriós sant Caietano*, del mallorquí Albert Borguny i Castelló, la qual és una versió lliure de *Vida y muerte de san Cayetano*, una peça escrita a sis mans. Gilabert, a partir de l'hipotext castellà, busca punts de semblança i d'oposició entre totes dues obres i arriba a la conclusió que l'obra catalana reestructura diferents passatges i hi afegeix referents nous. Així, doncs, ens trobem davant d'una traducció més o menys autònoma que ens permet eixamplar la nòmina de textos dramàtics originals del segle XVIII.

Tot seguit, Jean-Louis Guereña llista les vint-i-una edicions de *Perfumes de Barcelona*, un poema escatològic publicat per primer cop, aproximadament, cap a 1840. Guereña descriu les edicions, indica on es van imprimir, i en reporta el contingut i les referències que s'hi han fet.

Mercè Gras glossa la figura de Vicenç Miquel Moradell Ropit, un autor fins ara molt poc conegut situat en la xarxa de relacions del Rector de Vallfogona. L'autora

n'examina el llinatge i en detalla la biografia, tot reportant-ne dades força interessants, com ara la coneixença —compartida amb Vicent Garcia— dels virreis duc de Monleón i marquès d'Almazán o la publicació d'alguns textos encara per analitzar en profunditat.

A continuació, Arantxa Llàcer fa un repàs per la història de la biblioteca del monestir de Sant Jeroni de la Murtra, tot parant atenció a qüestions arquitectòniques, a les deixes de volums i les condicions dels donants, i a les conseqüències de fets històrics que han afectat la conservació de l'espai.

Joan Mas i Vives trasllada el lector al segle passat amb un repàs de l'obra de Damià Huguet. L'estudiós afirma que l'obra de l'autor mallorquí tracta la temàtica identitària per mitjà de tres eixos, l'articulació d'un llenguatge que va més enllà de l'ús de dialectalismes i que esdevé aspre com la terra, la introducció de personatges gairebé arquetípics que representen suggestivament un microcosmos propi, o l'esperit mediterrani que rellenta en els seus escrits.

Tot seguit, Francesc Massip, a «Recapitulat sobre la *Comèdia de santa Bàrbara*», fa una lectura de l'única obra dramàtica de Vicent Garcia que ha pervingut. De manera molt escaient, Massip situa la peça en l'univers de la *comedia nueva*; dona compte de la transmissió fragmentària i intervinguda amb què ens ha arribat; n'analitza l'argument; en valora la influència posterior; i dona algunes notes a l'entorn de la possible *mise en scène*, de faicó absolutament barroca. De gran interès són la notícia que dona d'unes fotografies d'un manuscrit, avui dia en parador ignot, que reportava l'obra, i l'edició que fa de quatre estrofes desconegudes provinents d'aquesta troballa, les quals complementen l'edició que l'estudiós ja va fer l'any 1987.

A l'article «Entorn de la “Descripció de la muntanya i santuari de Montserrat” d'Agustí Eura», Josep Massot i Muntaner (†) articula una lectura del poema de l'autor setcentista, tot resseguint de manera acurada els versos i fent referència a alguns textos de què Eura beu. Amb aquesta operació, Massot valora «el poema més extens en català sobre Montserrat i la seva Mare de Déu que trobem, al segle XVIII» (p. 284) i contribueix al coneixement d'Eura, el gran representant de la tercera generació d'escriptors del Barroc català.

Al seu torn, Eulàlia Miralles se situa en la Guerra dels Segadors i es fixa en la producció escrita que se'n va derivar. Miralles estudia els plecs solts que inclouen referències a la muller del comte d'Harcourt, Margarida de Cambout. A partir dels textos, Miralles articula una interessant panoràmica de l'estada de la comtessa al Principat, tot palesant-ne el protagonisme en el si de la causa profrancesa.

Seguidament, Josep Murgades explora el recurs de la catàfora en tant que element retòric i reporta un seguit d'exemples en què diferents autors cabdals com ara Vicent Garcia, Josep Carner o Montserrat Roig en fan ús.

En l'article de Maria Paredes, l'estudiosa para atenció a la traducció que Antoni Febrer i Cardona va articular de les *Faules* de Fedre, i conclou que el menorquí exhibeix el mateix model de llengua que promou en les seves obres gramaticals, el qual li permet ser efectiu en la transmissió de les virtuts i els valors del gènere de la faula, tan característic de la Il·lustració. De manera molt escaient, Paredes clou el text tot reportant, en primer lloc, els zoònims emprats a la traducció i la seva entrada al *Diccionari menorquí, espanyol, francès i llatí*, del mateix Antoni Febrer, i, en segon lloc, l'edició del pròleg i de dues faules traduïdes.

Ramon Pinyol estudia la relació de Verdguer i de Mistral amb la causa carlista, i en reporta dos himnes que permeten conèixer l'adhesió —si més no, primerenca— de tots dos autors al bàndol absolutista.

Enric Prat i Pep Vila, al seu torn, estudien un article del francès Victor Aragon, publicat el 1880, en què, a més de donar compte de la figura i l'obra de Vicent Garcia, en tradueix deu poemes. El text d'Aragon és, doncs, una baula important a tenir en compte a l'hora de reconstruir el trencaclosques de referències escrites a l'entorn del Rector de Vallfogona i de mesurar la transcendència de l'autor barroc enllà de les nostres fronteres.

Enric Querol fa un interessant repàs dels cercles poètics més importants que hi va haver en la geografia de l'antiga diòcesi de Tortosa durant l'època del Barroc. Querol s'acosta a les figures de Juan Suárez de Godoy, Jeroni d'Herèdia, Joan Dessí i Vicent Garcia, així com també de Melcior Febrer o Pere Vicent Sabater, entre d'altres, i en reporta un llarg enfilall de dades biogràfiques i literàries. L'article de Querol, doncs, ens permet d'entendre l'ambient efervescent de la Tortosa barroca i, de retruc, palesa les estretes relacions literàries dels escriptors.

August Rafanell, al seu torn, se centra en l'estudi de la prosa de ficció rossellonesa del segle passat. Per bé que migrat, el panorama narratiu pirinenc presenta dos autors destacables: Esteve Casaponce i Josep Sebastià Pons, als quals Rafanell dedica un breu però complet estudi que es fixa, sobretot, en l'ús de la llengua catalana que fan tots dos autors en llurs obres.

Rafael Roca aborda la relació entre els valencians Constantí Llombart i Manuela Agnès Rausell. Resulta molt suggestiva la notícia que Roca dona de poemes de Llombart adreçats a una tal «Nelina», senyal, amb tota seguretat, amb què l'escriptor s'adreça a l'enamorada. De més a més, a banda de donar algunes dades a l'entorn de Rausell, figura tanmateix prou desconeguda avui dia, emfasitza la impossibilitat, per part de tots dos, d'establir cap mena de relació, atesos el context personal i l'entorn social en què es movien.

A continuació, el volum ens trasllada a la Menorca setcentista. Josefina Salord analitza *Los pledejadors*, una traducció anònima de la comèdia *Les plaideurs* (1668) de Jean Racine. A més d'anunciar la propera (i celebrada) edició de l'obra, Salord s'hi acosta, tot proposant-ne una datació aproximada en el si de la creació de la Societat Maonesa i estudiant-ne l'adaptació, l'argument i els temes, i conclou que es tracta d'una peça que reflecteix «la realitat cultural i social de la Menorca colonial del segle XVIII» (p. 424). *Los pledejadors* és, sens dubte, una baula a tenir en compte en l'estudi de la literatura catalana moderna.

Gabriel Sansano, amb el seu article, contribueix al coneixement producció dramàtica catalana del primer terç del segle XIX amb l'edició d'un divertit sànet de 1829, intítulat *Lo sabater del cop calent*. A més de donar a conèixer el text, Sansano descriu el manuscrit, albira la possible teoria que sigui obra d'un desconegut Pelegrí Ferrer, descriu l'argument de l'obra i reporta els criteris d'edició.

Seguidament, Maria Rosa Serra aporta la notícia d'un extens poema bilingüe, escrit probablement el 1783 per Anton Francesc Puig i Gelabert, nebot del ja conegut Pau Puig. L'autora documenta la biografia de Puig i Gelabert, la seva relació literària amb l'oncle, comenta la seva faceta de traductor, i dona algunes notes de lectura de la peça *Bilingüe obsequiosa consonància*, un text en què s'enalteix Carles III, es lloa la figura de Felix O'Neill i s'explica la festa que va tenir lloc a Barcelona amb motiu del naixement dels fills de Carles IV, encara no nomenat rei, i Maria Lluïsa de Parma, i de la fi de la Guerra d'Espanya amb Anglaterra.

Marc Sogues articula una anàlisi del poema «Oïu, senyores devotes», una composició que s'ubica en el context carnavalesc de les festes pel bateig del comte d'Harcourt, el febrer de 1647, a Barcelona. Especialment interessant és el lligam que Sogues dona a conèixer entre el romanç «Oïd, señoras taimadas», del madrileny Gabriel Lobo Lasso de la Vega, i el text de Fontanella. A continuació, proposa algunes connexions entre la peça fontanellana i un poema presumptament atribuït a Vicent Garcia, i aborda el tractament que Fontanella dona a alguns dels tòpics de la literatura mongívola que tant d'èxit va tenir al Barroc, com ara la presència de la reixa que separa les monges dels seus pretendents, la presentació animalitzada d'aquests o el caràcter enredaire de les religioses. Es tracta, doncs, d'un estudi que palesa la relació intertextual que Fontanella estableix en el bastiment de la seva polièdrica obra.

Maria Toldrà edita el document *Progenie clara y origen de la antiquissima y noble familia de Borja* (1621), de Joan Baptista Roig de la Penya. Es tracta d'un pergami amb tres actes notariais, la finalitat dels quals és justificar, de manera fictícia, la noblesa dels Borja ducs de Gandia per mitjà dels seus suposats lligams amb Pero d'Atarés, senyor de Borja, un vila aragonesa. Crida l'atenció, a més de la incorporació d'una cobla

atribuïda a Ausiàs March o Jaume Roig, el trànsit constant entre realitat i literatura que es desprèn de la lectura d'aquest falsari.

Tot seguit, F. Xavier Vall examina la lletra lírica «A les funeràries de l'Interès», un poema de Vicent Garcia poc conegut, però, tanmateix, tal com es demostra, d'una gran vàlua literària. L'Interès, presentat com una al·legoria, és el motor de l'engany del món i, doncs, es troba en moltes situacions corrompudes per causa dels diners, com ara l'obtenció de títols universitaris. L'anàlisi, amb molt bon criteri, situa el text de Garcia en la línia d'algunes composicions de Góngora i Quevedo, remata amb la constatació que la utopia final —per la qual, mort l'Interès, l'Amor governa el món— es pot lligar de manera directa a *La República* de Plató, o de manera indirecta a obres com ara *Utopia* de Thomas More o *La ciutat del Sole* de Tommaso Campanella, i ubica, d'aquesta manera, el text de Garcia en el marc europeu estrictament coetani.

Pep Valsalobre dedica la seva aportació a la poesia religiosa de Francesc Fontanella i hi fa un primer acostament. Després d'aclarir què es pot considerar poesia religiosa en el corpus fontanellà i d'exemplificar l'assumpció problemàtica d'aquesta temàtica amb alguns poemes, llista les composicions indiscutiblement espirituals del manuscrit R (68, Biblioteca Lambert Mata de Ripoll). L'estudi, que no pretén ser aprofundit sinó més aviat iniciàtic, assaja la datació d'algunes de les peces i en detalla la transmissió, i estableix una possible (i encertada) classificació dels poemes religiosos en cinc categories: la celebrativa, la devota, la penitencial, la meditativa i la bíblica. El treball remata amb la caracterització de les formes mètriques amb què els textos estudiats s'articulen —amb èmfasi en els villancets, estrofa amb més presència en el conjunt— i amb la constatació que molts dels poemes religiosos es van concebre per a ser acompanyats de música. Valsalobre, doncs, obre un nou fil d'anàlisi per a la poesia del gran representant del segon Barroc.

Joan Ramon Veny-Mesquida s'endinsa en la poesia carneriana i analitza l'ús del reble a la secció *Lloc* del volum *Poesia* (1957). Després d'aclarir els conceptes de «poètica» i «reble», l'article palesa que Carner partia de mots primers i, tot seguit, completava els versos amb rebles que, tanmateix, poden no ser considerats com a tal, tenint en compte la funció que fan en el si del vers i la seva detectabilitat. Finalment, partint dels preceptes suara esmentats, l'estudiós fa un buidatge dels recursos que permeten a Carner rematar els versos o ajustar les rimes, i constata la necessitat que s'estudiï l'emprament d'aquest recurs com a element retòric propi de la poètica de l'autor.

Mariàngela Vilallonga fa un repàs de quatre antologies del segle passat: *Aplech*, *Garba*, *Terra de gestes i de beutat*. *Girona*, i *Antologia catalana*. L'autora es fixa en la relació entre la tria de textos i la seva relació amb la concepció patriòtica, la qual es

lliga íntimament al procés de gestació de la nació iniciat amb la Renaixença i afermat el primer terç del segle xx.

Com a colofó del volum, Verònica Zaragoza articula un sòlid acostament a la poesia de certamen i se centra en un concurs poètic de tema immaculista que va tenir lloc el 1656 a Barcelona. Zaragoza hi aporta un llarg reguitzell de dades que ens permeten conèixer el panorama en què el certamen es va produir, la biografia d'alguns participants, tot emfasitzant el paper que hi van tenir algunes dones, i conclou que aquesta festa poètica va representar «un espai de socialització proper al monarca Felip IV» (p. 573) i, doncs, un escenari adient perquè algunes de les famílies participants es posicionessin en el nou paradigma polític del Principat.

Comptat i debatut, aquest volum és una prova més de la importància d'aquesta mena d'iniciatives d'homenatge, atès que en una sola obra nombrosos experts han contribuït a fer avançar la roda del coneixement humanístic, tot reconeixent el paper cabdal d'Albert Rossich en el panorama dels estudis catalans.

MAX PÀRRAGA

Universitat Autònoma de Barcelona

max.parraga@uab.cat

ORCID 0009-0008-7605-8803